

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

رونده توسعه شهری با رویکرد اکولوژیکی

(مطالعه موردی شهر مریوان)

تألیف

زینب احمدزاده

انتشارات فرzanگان دانشگاه

۱۳۹۸

سروشاسه	: احمدزاده، زینب، - ۱۳۶۲
عنوان و نام پدیدآور	: روند توسعه شهری با رویکرد اکولوژیکی (مطالعه موردی شهر مریوان) / تالیف زینب احمدزاده
مشخصات نشر	: تهران: فرzanگان دانشگاه، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۰ ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۳۸-۵۳-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: عمران شهری -- ایران -- مریوان -- چندهای زیست محیطی
موضوع	: Community development, Urban -- Environmental aspects -- Iran -- Marivan
موضوع	: معماری -- ایران -- مریوان -- چندهای زیست محیطی
موضوع	: Architecture -- Environmental aspects -- Iran -- Marivan
موضوع	: توسعه پایدار -- ایران -- مریوان
موضوع	: Sustainable development -- Iran -- Marivan
رده بندی کنگره	: ۱۶۹HT
رده بندی دیوبی	: ۳۰۷/۱۲۱۶۰۹۵۵
نشره کتابشناسی ملی	: ۵۶۹۷۹۷۴

امارات فرانگان دانشگاه

روند توسعه شهری با رویکرد اکولوژیکی

(مطالعه موردی شهر مریوان)

تألیف: زینب احمدزاده

ناشر: فرzanگان دانشگاه

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۳۸-۵۳-۴

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

تلفن: ۰۶۶۹۷۹۵۱۹-۶۶۹۷۹۵۲۶ مرکز پخش قانون یار

فهرست مطالب

۷	.....	فصل اول
۷	.....	کلیات
۲۳	.....	فصل دوم
۲۳	.....	مبانی نظری تحقیق
۶۹	.....	فصل سوم
۶۹	.....	شناخت منطقه مورد مطالعه
۹۱	.....	فصل چهارم
۹۱	.....	یافته های علمی و کاربردی این کتاب
۱۱۹	.....	فصل پنجم
۱۱۹	.....	نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۲۵	.....	منابع و مأخذ
۱۳۳	.....	پیوست

فصل اول

کلیات

۱-۱ مقدمه

رشد سریع جمعیت، شهرها و به همان نسبت مصرف منابع در آنها را افزایش داده و امروزه نه تنها تعادل اجتماعی و اقتصادی درون شهرها را بر هم زده بلکه موجب عدم تعادل اکولوژیکی منطقه ای که در ان قرار گرفته اند نیز می شود(شوابی، ۱۳۷۵:۱۲۲). کمیابی منابع از یک سو و وقوع بحرانهای محیط زیستی از سوی دیگر، نگرانی شدیدی در سطوح مختلف انسانی ایجاد نموده که نتیجه آن ضرورت لحاظ نمودن معیارهای محیط زیستی در فعالیتها توسعه ای می باشد. وجود انواع آلودگی ها، فرسایش خاک، گسترش فقر و نابرابری، رشد روزافرون شهرنشینی و حاشیه نشینی، کاهش تنوع زیستی، ناهنجاریهای اجتماعی و غیره از چالش های مشهود جامعه جهانی در آستانه هزاره سوم قلمداد می شود(جعفری، ۱۳۸۴:۲۵) . چنانچه شناخت این تهدیدها از پشتوانه های علمی مناسب و منطبق با شرایط اقتصادی و اجتماعی کشورها برخوردار نباشد، به اهمیت و حساسیت آن ها پی برده نمی شود امروزه اکثر شهرها به دلیل تمرکز سرمایه و امکانات و استعدادها به مراکز تصمیم گیری بدل شده اند که می توانند روند تحولات آینده را شکل دهنند مدیریت امور شهری، آن هم در شرایط کنونی که شهرها با رشد شتابان و خلق مستمر مسائل جدید مواجه می باشند ، وظیفه ای بسیار دشوار است که

پایانی برآن متصور نمی توان شد اداره کنندگان شهر آنچنان دست به گریبان حل مشکلات حادی همچون آلودگی زیست محیطی، بدماسکنی ، ترافیک شهری ، امنیت شهری ، اشباح زیرساختها ، کمبود سرانه های خدماتی ، سیل عظیم جمعیت و .... می باشند که کمتر فرست و یا حتی توان چاره جویی برای حل ریشه ای اینگونه مسائل و حرکت به سوی چشم اندازی مطلوب را دارند . (ویلر ۱۳۸۴). مشکلات زیست محیطی یکی از اساسی ترین مسائل شهر امروزی و حاصل تعارض و تقابل آنها با محیط طبیعی است. چرا که توسعه‌ی شهری ناگذیر با تسلط ساختمان‌ها صنایع و حمل نقل و فعالیت‌های اقتصادی بر فضاهای طبیعی همراه است و این تسلط به مرور زمان به شکل چیرگی شهر بر طبیعت تغییر یافته است و زمینه ساز آلودگی های گسترده شهری می شود (احمدی، ۱۳۸۹: ۸). امروز با گسترش شهرنشینی بالاخص در کشورهای در حال توسعه روبرو هستیم ، این امر با افزایش نرخ طبیعی موالید در این کشورها و مهاجرت از نواحی روستایی به شهر برای دستیابی به فرصت‌های مناسب تر در زمینه اشتغال ، بهره گیری از خدمات ، آموزش و بهداشتی و... مواجه هستیم طبق سازمان ملل جمعیت کشورهای در حال توسعه تا سال ۲۰۳۰ هشتاد درصد جمعیت در شهرها می باشد. برای اولین بار در ایران جمعیت شهری نسبت به جمعیت روستایی پیشی گرفته است و این روند شهری پدیدهای مثل افقی یا sprawl و از بین رفتن زمین‌های کشاورزی و گسترش کاربریهای تجاری و خدماتی و پایین امدن آب‌های زیرزمینی و از بین رفتن چشم اندازهای شهری شده است این رونده فزاینده رشد جمعیت شهری نیاز به زمین‌های شهری برای ایجاد کاربریهای مسکونی ، ارائه خدمات و زیر ساختها و گسترش ساختارهای حمل و نقل شهری را بیش از پیش نمایان کرده است . شهر مریوان به دلیل مو قعیت جغرافیایی و زیست محیطی خاص خود و حساسیت اقلیمی و تنوع خاص گونه ای که میزبان ان می باشد باعث به وجود آمدن پیچیدگی های خاصی در مدیریت و رشد سریع شهر در مقایسه با سایر شهرهای مجاور، بنیان‌های سنتی و ناکارامد در برآوردن نیازهای توسعه روزافزون شهری و استثمار منابع با در صد تخریب در مقیاس وسع باعث گشته ناتوازنی زیست محیطی به طور ملموسی پدیدار شود (پورتال محیط زیست ، ۱۳۹۳). مدیریت ناکارامد مرحله گذار این شهر به سوی یک توسعه پایدار، تضاد

الگوهای اجرایی با اصول زیست محیطی، عدم فرهنگ سازی، ترویج فرهنگ مصرف گرایی، بهره وری نادرست از منابع فرهنگی و انسانی، نبود برنامه ارزیابی جامع زیست محیطی، کاربری نادرست منابع طبیعی و.... باعث شده که مشکلات عدیده ای در مقیاس های کوچک و بزرگ پیش آید که کوچکترین آنها اختلاف طبقاتی، از بین رفتن منابع (رونده مرگ دریاچه زری وار و آلدگی منابع زیرزمینی) و بهره کشی تاحد نابودی آنها، بی کاری و مهاجرت، بیماریهای گوناگون و گرمایش زمین، نابودی توریسم و بخشش کشاورزی هستند (زری وار خبر ۱۳۹۳).

شهر مریوان به تبع همین فرایند نمونه ای از یک سیر نزولی در کیفیت اکوسیستم می باشد این شهر علی رغم دارا بودن پتانسیل فراوان اکولوژیکی و تجاری همچون عرصه های زیبای طبیعی در کوهستان ، جنگل و دریاچه زری وار که می تواند از عوامل مهم گسترش اکوتوریسم و ایجاد دراز مدت پایدار توسعه شهر باشد و همچنین دارا بودن روابط تجاری مناسب با اقلیم کردستان که در صورت برنامه ریزی و کنترل می تواند از عوامل توسعه تجاری شهر باشد که با مشکلات و تهدیدات زیست محیطی زیادی روبروست. در چند سال اخیر ساخت و سازهای غیر مجاز منجر به شکل گیری محدوده وسیع شهر مریوان به صورت سکونتگاهای غیر رسمی گردیده. که در حال حاضر بیش از ده هزار نفر در این سکونتگاهای غیر مجاز و در مناطق حاشیه ای ساکن شده اند که بیش از سه هزار نفر در خانه های مجلل ویلایی مانند ولی غیر مجاز زندگی می کنند این سکونتگاهها با توجه به واگذاری امتیازات گاز و آب و برق در سطح وسیعی رونق گرفته اند و به معضلات توسعه غیر اصولی و ناموزون شهر مریوان از قبیل الودگی چاه های آب به علت همچواری با چاه های فاضلاب و به زیر ساخت رفتن بخشی از محدوده تالاب زری وار دامن زده اند به طوری که اخرين خانه های ساخته شده در مرز تالاب قرار دارند. توسعه غیر اصولی منازل مسکونی در محدوده شیب دار منجر به تخریب سطوح وسیعی از جنگل های اطراف شده است و پدیده مرز و درآمدهای ناشی از آن باعث شکل گیری طبقه ای مرffe گشته است که این طبقه با احداث خانه باغ های در حاشیه دریاچه و اسخراج آب زیرزمینی و بالتع افت آب در یاچه زری وار معضلات زیست محیطی

ایجاد کرده اند. شهر مریوان دست به گریان مشکلات کالبدی، زیست محیطی ، در هم پیچیدگی بافت و ضعف مدیریتی می باشد که در یک نگاه کلی می توان مشکلات کالبدی و زیست محیطی ، معضلات اجتماعی و مدیریتی را عمدۀ ترین مسائل دانست که دست به گریان شهری شده است و در جهت توسعه پایدار می توان که مهمترین هدف رسیدن به توسعه شهری پایدار می باشد و اتخاذ رویکرد اکولوژیکی در مدیریت شهری منجر به توسعه بیشتر و تعادل با محیط زیست گردیده و روند تخریب و محظ زیست را تا حد ممکن کاهش می دهد و امکان دستیابی به کیفیت بالای زندگی را به ساکنان شهر ارائه دهد .پدیده مهاجرت و افزایش جمعیت شهر در مریوان توسعه شهری را مورد تهدید قرار داده است و این تهدید با دست اندازی طبیعت و ایجاد سکونت گاه های ویلایی غیر مجاز و پدیده حاشیه نشیتی که مختص به قشر فقیر و کم درآمد جامه می باشد از دیگر سو روند توسعه شهری را با ساخت و ساز غیر مجاز در حاشیه شهر مریوان چار مشکلات عدیده ای نموده اند که هر دو پدیده به توسعه شهری پایدار لطمۀ می زند .

با توجه به مسائل فوق الذکر این پژوهش در پی آن است که ارزیابی روند توسعه شهر در حال حاضر در جهت ایجاد تعادل بین روند توسعه شهری و ظرفیت های اکوسیستمی شهر بپردازد بدین منظور این پژوهش در پی یافتن پاسخ سوالات زیر است .

۱- چه ارتباطی میان نقش مدیریت شهری و توسعه شهری هماهنگ با شاخص های اکولوژیک وجود دارد؟

۲- چه ارتباطی میان توسعه شهری و شاخص های اکولوژیکی شهر مریوان وجود دارد؟

۱- اهمیت تالیف این کتاب و سوابق پژوهشی مربوطه

از جمله مطالعاتی که در این زمینه داخل کشور انجام شده است مقاله آقای مهدی خان سفید با موضوع بررسی الگوهای پراکنش فضاهای سبز شهری با رویکرد اکولوژی از منظر شهری و رابطه آن با پایداری شهری می باشد در این مقاله فضای سبز شهری به عنوان یک پارامتر

زیستی با توجه به شرایط محیطی هر منطقه مورد توجه قرار گرفته و الگوهای مختلف شهری در آن مورد مطالعه قرار گرفته است . و این بررسی در چار چوب راهکارهایی جهت نیل به پایداری شهری با در نظر گرفتن جنبه های ساختاری و عملکردی فضای سبز ارائه شده است(خان سفید، ۱۳۸۷: ۲). مقاله دیگر توسط مهدی قرخلو ، حسین حاتمی نژاد ، اکبر باغوند ومصطفی یلوه با موضوع ارزیابی توسعه شهری با روش جای پای اکولوژی است در این مقاله به بررسی جای چای اکولوژیکی شهر کرمانشاه پرداخته شده است و به فضای بوم شناسی شهر و توان حمایت و برآوردن نیازهای اساسی جمعیت را دارد و با روش توصیفی انجام شده است که جای پای اکولوژیکی شهر در گروهای مصرفی مواد غذایی ، حمل و نقل ، گرمایش گاز های طبیعی ، آب ، برق و زمین مورد نیاز برای دفع مواد زائد بوده است که سهم مواد غذایی بیشترین سهم را دارد و کمترین میزان مربوط به زمین مورد نیاز برای دفع زباله به ازای هر نفر بوده است و به این نتیجه رسیده که شهر برای تامین غذا ، انرژی و زمین برای جذب دی اکسید کربن ، به فضای حدود ۱۸۰ برابر مساحت کنونی خود نیازمند است(قرخلو ، حاتمی نژاد، ۱۳۹۱: ۱۳).

مقاله دیگر توسط حامد مضطربزاده ،وحیده حجتی با موضوع تحلیلی بر روند شکل گیری پارادایم توسعه شهری با تاکید بر جریان های زیست محیطی است در این مقاله به نحوه شکل گیری جنبش های زیست محیطی پرداخته شده و از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شده است و با شکل گیری جنبش های ریست محیطی در جهان پارادایم پایداری و با بسط یافتن این پارادایم در حوزه مسائل شهری پارادایم توسعه شهری پایدار شک گرفته است (مضطربزاده ، حجتی ، ۱۳۹۳: ۱۰).

مقاله دیگر توسط سید علی جوزی ، سحر رضايان با موضوع طراحی مدل نوين ارزیابی توان اکولوژیک سرزمین ايران به منظور استقرار کاربری توسعه شهری و خدماتی است در اين مقاله طراحی مدل نوين کاربری توسعه شهری و خدماتی به منظور استفاده در مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک سرزمین اiran صورت گرفته و از روش دلفی برای طرح ریزی مدل

استفاده کرده اند. و امتیازات اختصاص یافته به واحدهای زیست محیطی از حداقل صفر تا حداقل شصت پنج متغیر است و بر آنند که وجود عوامل محدود کننده ای همچون استقرار برخی واحدهای زیست محیطی در مسیل روخانه، مناطق عبور گسل و نیز اراضی تپه ماہوری مانع از اختصاص واحدها به کاربری توسعه شهر و خدماتی می شود(جوزی، رضایان ۱۳۸۸، ۲:).

مقاله دیگر توسط محمد صادق عزیزان ، فریده نقدی ، مهدی ملاراده در این مقاله می باشد طی رویکرد ارزیابی چند معیاره با از روش ترکیب خطی وزن دار و در محیط سیستم اطلاعات جغرافیایی، ارزیابی توان اکولوژیکی حاشیه شهر تبریز برای توسعه کالبدی بر پایه مشاهدات محیطی (طبیعی ، انسانی) صورت گرفته و نقشه نهایی تهییه شده نواحی مناسب برای توسعه کالبدی شهر را نشان می دهد(عزیزان، نقدی، ۱۳۹۲، ۱:).

مقالاتی که در خارج از کشور انجام شده است توسط هایبات^۱ با موضوع "اکوسیتی با تولید گازهای کربن کمتر: رویکردی جدید به توسعه شهر چین" که در این مقاله سعی شده است رویکردی اکوسیستمی برای کاهش گازهای کربن ارائه شود رویکردی که مواردی از جمله سیاست های دولت ، ارزش های اجتماعی و سایر موارد را در بر داشته باشد . از این نقطه نظر تعییر رویکرد به سوی یک روش زندگی ساده ، با دوام و سالم باید از اصول ، اصلی در کاهش گازهای کربن در کوتاه مدت باشد به منظور نیل به این هدف نوآوری از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است این نوآوری نه تنها در مورد تکنولوژی مربوطه باید صورت پذیرد بلکه باید شامل ساختارهای اجتماعی نیز شود برای کاهش تولید گازهای کربن بر اساس الگوی اکوسیتی تنها راه موجود برای حل مشکلات توسعه شهرنشینی و صنعتی شدن چین است(هایبات ، ۲۰۱۴) .

مقاله دیگری توسط تان یگیت کانلر ، سانگ هولی انجام شده با موضوع اکوسیتی فراگیر کرده ای : یک ساختار پایدار و هوشمند یا بک برنده دروغین ، هدف این مقاله نوآوری های

بلند پروازانه قرن بیست و یکم به طور عمومی با نشانهای چون فاقد کربن ، کربن کم ، محیط هوشمند و پایدار، محیط فراگیر، کربن صفرنامگذاری می شود در این مقاله بررسی یکی از این برندهای موجود به اسم اکوستی فراگیر است حیطه کار و برنامه این برنده فراهم آوردن زندگی با استانداردهای بالا و سکونت برای کارگران و بازدید کنندگان بدونه الودگی های زیست محیطی و سایر تاثیرات مضر آن است . این برنده برای نیل به اهداف خود از تکنولوژی به روز در در برنامه ریزی توسعه و مدیریت خود بهره می برد این مقاله سعی بر آن دارد تا ساختارهای ارائه شده توسط این برنده را به ازمايش بگذارد ایا این رویکرد می تواند یک الگوی ایدال و شکلی کارآمد برای قرن بیست و یک باشد یا یک برنده دروغین می باشد سپس اکوستی فراگیر کره ای را زیر میکروسکوب قرار می دهد و با شیوه نقادانه ان را مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد و در این زمینه به به تکنولوژی **rfid** و تکنولوژی گوش های هوشمند اشار کرد (هویی^۱ ، ۲۰۱۳)

مقاله دیگر توسط مد ساینول الم ، انوفس مک نبولا با موضوع نقد و ارزیابی سیاست ها و تکنولوژیهای حمل و نقل مربوط به اکوستی: مزايا و محدودیت ها ، این مقاله شامل بررسی و ارزیابی سیاست های حمل و نقل و رانندگی و ادعاهای صورت گرفته در مزایای آن می باشد . بعلاوه محدودیت یک سری از این تکنولوژیها موجود مورد تاکید قرار گرفته است. نتیجه این تحقیق مشخص شده است سیاست های حمل و نقل و رانندگی توابی های بلقوهای برای کاهش آلودگی و تولید **CO2** دارند . با وجود این در مورد ترافیک موجود در مرکز شهرها نظرات متعددی و متناقضی وجود دارند که شک و شبههای موجود در مورد این سیاست ها را تقویت می کنند(تابولا^۲ ، ۲۰۱۴)

مقاله توسط تایمون مک فرسون ، پلیج کریمر و دیگران ، با موضوع خدمات تقشه برداری اکو سیستم در شهر نیویوریک با هدف یک رویکرد اجتماعی و زیست محیطی در

¹ Ho Lee
² Nabola

زمین خالی شهر می باشد، در این مقاله خدمات اکوسیستمی چند جانبه ای برای فراهم آوردن فضای سبز و هماهنگ کردن انها با شرایط اجتماعی و محیط اطراف ارائه دادند و تجربه و تحلی صورت گرفته بر روی زمین های خالی نیویورک بوده است و نتایج به دست آمده ترکیب یک رویکرد زیست محیطی- اجتماعی برای ارزیابی ابزارهای جدید es می باشد و خوش های خالی زیادی در مناطق با هم تداخل دارند. ارزش زیست محیطی کم ، فضای سبز کم ، نیاز اجتماعی بالا و تراک جمعیت در سه حوزه شهری متغیر است (کارمر^۱، ۲۰۱۳)

مقاله دیگر توسط میکل لافوتلی گراپتنین و همکاران انجام شده با موضوع ارزیابی زیست محیطی در معرض از فاضلاب های سطح شهری ، استخر های حاصل از طوفان، از شاخص های معمولی فضای شهری در بسیاری از کشورها که دارای مدیریت سیستم آب های حاصل از طوفان هستند می باشد این ساختارها برای کنترل تاثیرات شهری شدن ساخته شده اند که باعث افزایش مقدار آب های و بار آسودگی آنها می شود و در این روند فشار جمعیتی زیادی به وجود می اید با وجود این اگر به عنوان یک سیستم ابی باز استفاده شود می توانند به صورت بالقوه به عنوان یک محیط زیستگاهی آبی توسعه داده شود که شامل تنوع خاص در مناطق شهری می شوند مزایایی این نوع رویکرد در قالب یک چهارچوب مفهومی با هدف فراهم آوردن کیفیت اکولوژی برای کنترل این استخراج های حاصل از طوفان آب هستند

۱-۳ طراحی مدل مفهومی

یکی از اهداف این تحقیق بررسی تأثیرات رشد و توسعه شهری بر مسائل زیست محیطی و اکولوژیکی شهرها می باشد. به عبارتی با رویکردی اکولوژیک آثار توسعه شهرها را بررسی می نماییم که بر این اساس مجموعه ای از شاخص ها مورد ارزیابی و تحلیل قرار خواهند گرفت. در تحقیق حاضر در مجموع ۲۳ شاخص برای تحقیق در نظر گرفته شد که در ادامه به معرفی آنها می پردازیم.

فصل اول: کلیات / ۱۵

جدول ۱-۲ شاخص های کالبدی

شماره	معیار	شاخص
۱	تغییر کاربری اراضی شهری	کشاورزی، مرتع، فضای سبز
۲	سازگاری کاربری ها	صنایع، کارگاهها و تعمیرگاهها در سطح شهر
۳	نواحی نامناسب و غیر استاندارد شهری	حریم رودخانه، نواحی شیب دار، زمینهای کشاورزی و مرتع، محل دفن زباله، محل احداث مراکز نظامی، واقع شدن قبرستان
۴	توزیع کاربری های پارک و فضای سبز	
۵	سرانه	بهداشتی، فضای سبز، معابر، فرهنگی مذهبی، ورزشی

جدول ۱-۳ شاخص های زیست محیطی

شماره	معیار	شاخص
۱	آلودگی آب	آلودگی آب، خاک، هوا، صدا
۲	کمبود منابع آب	پایین رفتن سطح آبهای زیرزمینی
۳	تخربی زمینهای کشاورزی و مرتع	تبديل شدن به مناطق مسکونی